

SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET, ALNARP
SJÄLVSTÄNDIGT ARBETE VID LTJ-FAKULTETEN
15 HP

Grönskan i Staden

- grönstrukturens utveckling, funktioner & innehåll

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Författare: Fanny Rading Heyman

Titel: Grönskan i staden - Grönstrukturens utveckling, funktion & innehåll

Nyckelord: grönstruktur, stadsgrönka, stadsplanering, landskapsplanering, Sverige

Bild framsida: Fanny Rading Heyman

Handledare: Eva Kristensson

Examinator: Karl Lövrje

Utgivningsort: Alnarp

Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet

Nivå och fördjupning: Kandidat

Huvudområde: Landskapsplanering

Månad/År: 8/2009

Kurskod: EX0378

Kurstitel: Att skriva om landskap

Omfattning: 15 HP

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Serie: Självständigt arbete vid LTJ- fakulteten

Sammandrag

I Boverkets (2004) rapport *Hållbara städer och tätorter i Sverige - ett förslag till strategi* skriver man att stora och någorlunda obrutna gröna områden är bättre än flera små. Genom att sammanbinda landsbygdens naturområden med stadens gröna områden förbättras möjligheterna för rekreation och den biologiska mångfalden (Boverket 2004). För att skapa detta krävs således en grön struktur i staden och dess omgivning. Men hur skapar man denna struktur och vilken är problematiken kring de gröna frågorna i staden idag? Scenariot att fler och fler människor väljer att bosätta sig i staden är en trend som inte tycks avta, samtidigt som våra grönytor i städer och tätorter minskar (Boverket 2007). I den aktuella diskussionen kring hållbar stadsutveckling tror jag att de gröna frågorna kommer att i framtiden spela en ännu viktigare roll i våra städer. Hur kan man arbeta med grönstruktur för att skapa en hållbar stadsutveckling?

Metoden har varit litteraturstudier. Uppsatsen belyser grönstrukturbegreppets utveckling i svensk stadsplanering, vilka funktioner man tillskriver de gröna områdena i staden, olika stadsbyggnadsideal vars gröna koncept varit en del i lösningen på stadens problem samt problem och möjligheter i planeringen av stadens grönstruktur idag. *Målet* för uppsatsen har varit att utveckla en teoretisk bakgrund och ökad förståelse för problematiken kring stadens grönska och grönstrukturbegreppet. *Syftet* har varit att utifrån de ställda målen utveckla kunskapen inom området grönstruktur och planering. Arbetet vänder sig främst till studenter inom landskapsarkitektur och landskapsplanering.

De senare årens utveckling med grönstrukturbegreppets introducerande på 90-talet i svensk stadsplaneringen har lett till större fokus på de gröna frågorna i staden. Grönstrukturen är ett mångfunktionellt begrepp som kan belysas utifrån flertalet olika perspektiv vilket litteraturstudien visar. Samtidigt kan grönstrukturplanering vara ett medel för att långsiktigt planera och utveckla de gröna områdena i staden och dess omgivning. De former man förespråkar för grönstrukturen idag är de stora sammanhängande grönområden och gröna kilar som sammanbinder stadens yttre naturområden med stadens gröna områden. Olika sätt att sammanbinda gröna områden och parker förespråkas som alléer, gröna stråk och spridningskorridorer. De främsta funktionerna som lyfts fram kring grönstrukturen i en stad är den ekologiska aspekten, som är beroende av att ytor har en viss storlek och en sammanhängande struktur, och den sociala aspekten för rekreation. Stadsbyggnadsidealerna där det gröna getts en framträdande roll är intressanta för deras ofta starka formspråk vars idealformer för grönstrukturen lever kvar idag. Hållbarheten i grönstrukturplanering kan vara att skapa flexibla strukturer för stadens grönska som går att förändra inför framtidens okända behov samt att möjliggöra de funktioner man tänker sig idag för den sociala och den ekologiska hållbarheten på olika platser i staden.

Nyckelord: grönstruktur, stadsgrönska, stadsplanering, landskapsplanering, Sverige

Abstract

The report by Boverket (2004), *Hållbara städer och tätorter i Sverige - ett förslag till strategi* says that large and somewhat intact green areas are better than several small. Linking rural natural areas with the city's green areas, improves the opportunities for recreation and biodiversity (Boverket 2004). To create this, there is need for a green structure in the city and its surroundings. But how to create this structure and what are the problems with the green areas in the city today? The scenario that more and more people choose to settle in urban areas is a trend which not appears to decline, and at the same time our green spaces in cities and rural areas decreases (Boverket 2007). In the current debate on sustainable urban development, I believe that the green issues in the future will play a more important role in our cities. How can we work with green structure planning to create a sustainable urban development?

The method has been literature studies of the green structure concept development in Swedish urban planning, the green areas functions in urban areas and the possibilities of green structure planning. The essay also highlights the urban ideals whose green concepts have been a part of the solution to the city's problems. *The aim* for the paper has been to develop a theoretical background and better understanding of the issues of urban greenery and green structure concept. The work is mainly addressed to students in the field of landscape architecture and planning.

The development of the green structure concept, introduced in the 90:s in Swedish urban planning, has led to an increasing focus of the green issues in the city. The green structure concept is multi-functional and can be analyzed from several different perspectives, which the literature study shows. At the same time, the green structure concept can be a way to support strategic planning of the green areas in the city and its surroundings. The forms advocated for green structure today is large continuous green areas and green wedges to link rural natural areas with the city's green areas. To link the green areas and parks in the city avenues, green ways and corridor dispersal routes are advocated. The main features highlighted for the green structure are the ecological aspect that is dependent of a certain size of the green area and a coherent structure and the social aspect for recreation. Urban ideals where greenery had an important role are interesting because the green areas are often given strong shapes that are often referred today. The sustainability of green structure planning can be supported by flexible structures for future needs not known today and to enable the functions considered today for the social and ecological sustainability in different places in the city.

Keywords: green structure, urban greenery, urban planning, landscape planning, Sweden

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
<i>Bakgrund</i>	6
<i>Uppsatsens Syfte & Mål</i>	6
<i>Frågeställningar</i>	6
<i>Metod & Material</i>	7
<i>Avgränsningar</i>	7
<i>Uppsatsens struktur</i>	8
<i>Definitioner som används i uppsatsen och begrepp i forskningen</i>	8
2. Grönskan i staden	9
2.1 Stadsbyggnadsideal där grönskan har getts en framträdande roll	9
<i>City Beautiful - rörelsen 1890-1940</i>	9
<i>Den monumentala stadsbyggnadstraditionen 1850-1930</i>	9
<i>Ebenezer Howard's trädgårdsstad 1900-1930</i>	10
<i>Camillo Sitte och stadsgrönskan</i>	10
<i>Le Corbusier och funktionalismen</i>	11
<i>Sammanfattande reflektioner kring de olika stadsbyggnadsidealerna</i>	11
2.2 Grönskan i stadsplaneringen – en kortfattad historisk bakgrund	12
<i>Tendenser i stadsutvecklingen under 90-talet</i>	14
<i>Sammanfattande reflektioner kring den historiska genomgången</i>	15
2.3 Grönplanen och grönstrukturens utveckling i Sverige 1940-1995	16
<i>Grönplanens utveckling i svensk stadsplanering</i>	16
<i>Grönstrukturbegreppets utveckling i svensk stadsplanering</i>	17
<i>Sammanfattande reflektioner kring grönplanering och grönstrukturbegreppet</i>	18
2.4 Grönstrukturens funktioner	19
<i>Vilka funktioner har grönstrukturen i staden?</i>	21
<i>Sammanfattande reflektioner kring Grönstrukturens funktioner</i>	22
2.5 Grönstrukturen – möjligheter i planeringen	24
<i>Ett ekologiskt perspektiv</i>	25
<i>Gröna koncept i planeringen</i>	25
<i>Sammanfattande reflektioner kring grönstrukturens möjligheter</i>	25
3. Diskussion	27
4. Litteraturförteckning	29

1. Inledning

Bakgrund

I Boverkets (2004) rapport *Hållbara städer och tätorter i Sverige - ett förslag till strategi* skriver man

Stora och någorlunda obrutna gröna områden innehåller i de allra flesta fall större värden än många små. Genom att med gröna kilar koppla samman landsbygdens naturområden med grönområdena i tätorten förbättras förutsättningarna för såväl biologiskt rika grönområden i staden som för rekreation.

(Boverket 2004 sid. 60)

För att skapa detta krävs således en grön struktur i staden och dess omgivning. Men hur skapar man denna struktur? Vilken är problematiken kring de gröna frågorna i staden idag? Scenariot att fler och fler människor väljer att bosätta sig i staden är en trend som inte tycks avta, samtidigt som våra grönytor i städer och tätorter minskar (Boverket 2007). I den aktuella diskussionen kring hållbar stadsutveckling tror jag att de gröna frågorna kommer att i framtiden spela en ännu större roll i våra städer. Och är i sådana fall grönstrukturen ett av svaren för att skapa denna? Vad tänker man sig att det gröna ska vara i framtidens städer?

Grönstrukturen som planeringsverktyg för att skapa en god stadsmiljö, är ett intressant och komplext ämne. Jag har valt att skriva min trebetyguppsats om stadens grönstruktur, då jag under min tidigare utbildning på landskapsarkitekturprogrammet har saknat en djupare diskussion kring grönstruktur, om forskningen i området, samt saknat en teoretisk bakgrund för en kritisk granskning av detta begrepp. *Målgruppen* är därför främst landskapsarkitektstudenter som är intresserade av planeringssituationen kring stadens grönska och problematiken kring grönstrukturbegreppet.

Uppsatsens Syfte & Mål

Målet för uppsatsen har varit att få en teoretisk bakgrund och ökad förståelse för stadens grönska och grönstrukturbegreppet, om vad som är en hållbar grönstrukturplanering samt att utveckla en förståelse för att kritiskt granska grönstrukturbegreppet.

Syftet har varit att genom de ställda målen för uppsatsen utveckla en fördjupad kunskap inom området, grönstruktur och planering.

Frågeställningar

Huvudfrågeställning:

1. Hur kan man arbeta med grönstruktur för att stödja en hållbar stadsutveckling?

För att besvara denna fråga har jag 3 kompletterande frågor:

2. Vad kan man lära sig av olika stadsbyggnadsideal som förespråkat grönska som en del i lösningen på stadens problem?
3. Hur har grönplaneringen och grönstrukturbegreppet utvecklats i stadsplaneringen i Sverige?
4. Vilka funktioner tänker man att grönskan och grönstrukturen ska ha i staden?

Metod & Material

Metoden har varit litteraturstudier, då det ger en bred inblick och kunskap i ämnets omfattning. De historiska referenserna är främst från Johan Rådbergs (1988) doktorsavhandling *Doktrin och täthet i svenskt stadsbyggande 1875-1975*. Den är intressant då han påvisar ett samband mellan doktrin och dess påverkan på den svenska stadsplaneringen.

För grönstrukturens möjligheter, som en lösning på stadens problem och om användningen av grönstrukturbegreppet i Sverige har jag studerat svenska forskningsrapporter främst från 1994-2004 kring grönska i stadsplaneringen. Målet har varit att hitta aktuell forskning, särskilt med tanke på att grönstrukturbegreppet är ett förhållandevis ungt begrepp som först fick sitt genomslag i svensk stadsplanering 1994 (Lövré 2003). Urvalet av dessa har varit via sökningar i centrala verk vars referenser har gett vidare sökningar. För att studera de statliga myndigheternas mål för grönstruktur och vad grönskan och dess funktioner kan vara i staden har jag studerat Boverkets (2004) rapport *Hållbara städer och tätorter i Sverige - ett förslag till strategi*, i vilken grönstrukturen är en del av många och Boverkets (2007) rapport *Bostadsnära natur - inspiration & vägledning*. Vidare för att se hur detta stämmer överens med vilka trender som finns för grönskan i staden har jag läst artiklar i *Arkitekten*, Sveriges Arkitekter de senaste fem åren 2004-2009. Dessa har refererats vid relevans för uppsatsen. De kan kritiserats i en källkritisk granskning då de kan baseras på en persons åsikt, men är med i uppsatsen för att se vilka trender som finns inom parkbyggandet idag samt hur synen på park förändrats. Även artiklar från *Grön Fakta*, SLU Movium angående grönstruktur har studerats.

Avgränsningar

Eftersom grönstruktur är ett stort område som innehåller varierande tolkningar i olika situationer och omfattar alla av stadens gröna områden har jag valt att avgränsa mig via litteraturen och genom de ovan valda perspektiven i frågeställningarna; hur stadens grönstruktur som begrepp har utvecklats samt kring hur dess funktioner och möjligheter beskrivs. I den historiska bakgrunden har jag valt att fokusera på 1900-talets planering. Kring begreppet grönstruktur har främst svensk litteratur och forskning använts då perspektivet på uppsatsen är den svenska stadsplaneringen och planeringssituationen.

Inom tidsramen för denna uppsats är inte ambitionen att göra en fullständig bild av vad grönstruktur är eller kan vara utan jag har valt att lyfta fram viktiga perspektiv som jag tycker för diskussionen om grönstrukturen framåt.

Uppsatsens struktur

För att lösa uppgiften, att skapa en teoretisk bakgrund och ökad förståelse för problematiken kring stadens grönska och grönstrukturbegreppet, har jag valt att dela in huvuddelen, 2. *Grönskan i staden*, i fem olika delar, 2.1 *Stadsbyggnadsideal där grönskan getts en framträdande roll*, är den första, och får ses som en teoretisk bakgrund kring de olika ideal som format vår syn på stadsgrönska. 2.2 *Grönskan i stadsplaneringen – en kortfattad historisk bakgrund* berör den svenska stadsplaneringen får ses som en introduktion till följande del 2.3 *Grönplaneringen och grönstrukturbegreppets utveckling 1940-1995* samt som en bakgrund till en diskussion om grönstruktur idag. 2.3 *Grönplaneringen och grönstrukturbegreppets utveckling 1940-1995* beskriver utveckling av de gröna frågorna i svensk stadsplaneringen. 2.4 *Grönstrukturens funktioner* tar upp de frågorna kring vad man tänker sig att grönstrukturen i staden kan vara idag. 2.5 *Grönstrukturen – möjligheter i planeringen* är ett friare avsnitt som tar upp några av de möjligheter som finns för att arbeta med grönstruktur som en del i stadsutvecklingen. Varje kapitel avslutas med reflektioner och/eller slutsatser från det föregående avsnittet. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande diskussion.

Definitioner som används i uppsatsen och begrepp i forskningen

Grönstruktur enligt definitionen av Lundgren et al. (2004) innefattar alla obebyggda ytor i en stad dvs. vattenområden, grönområden, industritomter, trädgårdar oavsett ägoförhållanden. I uppsatsen kan definitionen på grönstruktur variera inom den valda litteraturen.

Grönska och *stadsgrönska* är alla gröna inslag i staden oavsett karaktär.

Grönområde är ett större sammanhängande grönyta.

Friyta är ett äldre begrepp för obebyggda ytor som inte är avsett för byggnader eller industrier. Detta begrepp används i en del litteratur som refereras.

2. Grönskan i staden

2.1 Stadsbyggnadsideal där grönskan har getts en framträdande roll

Grönskans roll i staden har belyst av i flertalet modeller om stadsbyggandet, där den ofta getts en betydande roll när man skulle lösa stadens problem. De är intressanta att belysa då de fortfarande tycks påverka synen på stadens grönska.

City Beautiful - rörelsen 1890-1940

En koppling till parkens utveckling i Europa kan ses i City Beautiful - rörelsen som dominerade den tidiga stadsplaneringen i USA (Hall 1988). Rörelsen mål var att integrera immigranter i staden och denna utveckling av städerna skulle ske genom parker, lekplatser och vidare i ett större system av stadsparker vilket landskapsarkitekten Fredrick Law Olmstead (1822-1903) argumenterade för. Stadens fysiska uttryck skulle symbolisera det moraliskt rena vilket blev det centrala temat i City Beautiful -rörelsen (Hall 1988). Den kända uppbyggnaden av stadsdelarna i Chicagos Riverside ritad av Olmstead 1869 är ett exempel på hur detta parksystem såg ut med gröna stråk som sammanband de olika parkerna (Lundgren Alm 2001).

Den monumentala stadsbyggnadstraditionen 1850-1930

Det monumentala stadsbyggnadsidealet blev på många ställen i Europa ett sätt att försöka hantera den inflyttning och expansionen av städerna som skedde under 1800-talet i samband med industrialismen (Lundgren Alm 2001).

Det sattes främst i realitet med den reguralistiska stadsbyggandstraditionen, med Baron G Haussman (1809-1891) som var stadsplanerare i Paris runt mitten av 1800-talet (Lundgren 2001). Denna stadsbyggnadstraditions ideal var det rätvinkliga kvartersmönstret som fick fäste i Europa cirka 1850-1930. Men samtidigt påminde det mycket om den stadsbyggnadstradition som tidigare varit rådande i de många europeiska länder (Lundgren Alm 2001).

Haussmans plan över Paris innefattade en omfattande stadskirurgi som skulle rensa upp de ohälsosamma förhållandena och få in mer luft och ljus i staden. Ett av de viktigaste elementen i stadsbyggnadstraditionen var boulevarder och esplanader. Det kraftfulla stadsbyggnadsprogrammet i Paris måste dock ses i sitt historiska sammanhang, ingreppen i stadens äldre bebyggelse för att öppna boulevarder och stora gator gjorde det möjligt att bygga högre hus för att minska trångboddheten. Ledorden "ljus och luft" kom ur de ohygieniska förhållanden som var rådande i staden (Rådberg 1988). Stockholms stadsplan från 1866 var inspirerad av Haussmans plan från Paris gaturegleringar med regelbundna kvarter som delades av boulevarder och stjärnformade öppna platser (Bucht 1997). Vilket visar hur denna byggnadsstil influerade den svenska stadsplaneringen.

Ebenezer Howard's trädgårdsstad 1900-1930

Ebenezer Howard (1850-1930) skrev 1888 pamfletten ”Tomorrow. A Peaceful Path to Real Reform”, vilken blev grunden för en trädgårdsstadsrörelse som spred sig över Europa (Rådberg 1988). I efterhand har Howard ansetts vara ansvarig för villaförorternas framväxt (Hall 1988), men den ursprungliga idén var inte villor utan en måttligt tät stad (se Rådberg 1988) med flervåningshus.

Howard ansåg att det i storstäderna visserligen fanns arbetstillfällen men miljön var ohälsosam, naturen och grönskan utrotad, bostäderna dyra och överbefolkade och följden på landsbygden var ekonomisk och kulturell utarmning (Rådberg 1988).

Howard ville skapa ett alternativ till städerna så kallade Garden Cities, för att lösa markfrågan och bostadsfrågan. Det skulle anläggas en ny stad utanför den befintliga staden. Den nya staden skulle pressa ner markpriserna i staden och sedan göra det möjligt att glesa ut de gamla städerna med parker. Hans bild med de tre ”magneterna” skildrar denna kombination av Town - Country som förenar stadens och landsbygdens fördelar (Howard 1902).

The garden city would have a fixed limit – Howard suggested 32,000 people living on 1,000 acres of land, about one and a half times the historical medieval city of London. It would be surrounded by a much larger area of permanent green belt also owned by the company – Howard proposed 5,000 acres – containing not merely farms, but also all kinds of urban institutions, like reformatories and convalescent homes that could benefit from a rural location.
(Hall 1988 sid. 93)

När staden hade nått denna gräns i invånarantal skulle i staden inte fortsätta växa utan en ny stad, en satellitstad, skulle anläggas på ett visst avstånd till den andra.

”Garden Cities of Tomorrow” innehåller en stor del ekonomiska beräkningar på hur denna vision skulle realiseras, den skulle samtidigt säljas in som en ekonomisk vinning för de företagare och invånare som uppmanades investera i trädgårdsstaden.

Camillo Sitte och stadsgrönskan

Camillo Sitte (1843-1903) var verksam arkitekt i Wien. I skriften ”Der Städte nach Seinen künstlerischen Grundsätzen” kritiserar han det samtida stadsbyggandet i Europa som han tyckte var mekaniskt utläggande av planmönster (Lundgren Alm 2001, Rådberg 1988).

Sitte efterlyste en omväxlande stadsbild med variation, som han menade hade präglat stadsbyggande i tidigare perioder, i kontrast till den monumentala byggnadsstilen som han såg omkring sig i Europa (Rådberg 1988). Kring stadsgrönskan var Sitte dock inte en anhängare av ju mer dess bättre (Rådberg 1988). Han menade dock att människan alltid haft ett förhållande till naturen och därför

måste grönskan föras till staden, men den skulle inte få för stor plats då den rumsliga expansionen leder till transporter. Grönskan hade som roll att estetiskt skapa en helhet i stadens delar (Lundgren Alm 2001). Sitte gjorde även en uppdelning av grönskan i olika funktioner, den dekorativa och den sanitära grönskan (Rådberg 1988). Detta är ett tidigt exempel på en kategorisering och uppdelning av olika slags grönska.

Sitte intresserade sig för rummet mellan byggnaderna och fokuserar mer på de offentliga rummen i staden snarare än på bostäderna. Men samtidigt skulle grönskan användas för rekreation, skyddas från vind av husen inne i kvarteret (Lundgren Alm 2001), vilket är en föregångare till den gemensamma bostadsgården.

Le Corbusier och funktionalismen

Still further on we have the "Park" (which is available for further logical development of the heart of the city)... Further beyond are the garden cities forming a wide encircling band.
(Le Corbusier 1946 sid. 171)

Le Corbusier (1887-1965) förespråkade att genom att bygga på höjden kunde man få stora öppna markytor och upp till 95 % av staden skulle kunna vara park. Man skulle även minska stadens täthet. Corbusier blev senare en stor motståndare till trädgårdsstäderna "låt oss bygga den gröna staden" med alla dess fördelar (Rådberg 1988 sid. 78). "Bilarna passerar i 100km/h trots att fotgängarna är ifred", argumenterade Corbusier (Rådberg 1988 sid. 78). En ny typ av stadsbyggande var född, hus i park, och ett av Corbusiers det främsta argumentet för den nya stadstypologin var att människan ska bo i naturen (Rådberg 1988), men numera i naturen i staden.

Sammanfattande reflektioner kring de olika stadsbyggnadsidealerna

Stadsgrönskan har använts som:

- ett medel för problemlösning för problem som innefattade hälsa, estetik, segregering, trångboddhet och luftföroreningar.
- som en fysiskt sammanbindande och strukturerande funktion

Som i City Beautiful – rörelsen, där det är intressant att det gröna redan här har en strukturerande roll, men även en integrerande roll för de nyinflyttade till staden. Det är liknande egenskaper som man tillskriver grönskan i staden idag då man menar att det gröna har en förmåga att skapa möten för människor med olika kulturell bakgrund, genom att man har olika traditioner av att använda parker/grönområden med sig från hemlandet (se bl.a. Boverket 2007). Parker och grönområden ställer dessutom inga krav på en viss typ av aktivitet, vilket t.ex. en affär där man bör konsumera gör, och de skapar därför en frizon för valfria aktiviteter.

Sitte förespråkade stadsgrönska som en sammanbindande funktion i staden vilket återkommer i begreppet grönstruktur idag. Han delade även in grönskan i olika

typer av grönska, den dekorativa och den sanitära. Detta var ett tidigt exempel på att dela in grönska i olika funktioner. Idag förekommer det liknande uppdelningar av grönskan olika egenskaper en av de vanligaste är i de ekologiska och rekreativa (sociala) funktionerna.

I både Le Corbusiers och Howards lösningar på stadens problem användes grönskan som medel. Howards vision om trädgårdsstaden med ett omgivande grönbälte, och matproduktion i staden kan ses som en föregångare till bilden av den ekologiska staden och är i detta perspektiv långt kommen. Det gröna spelade således en stor roll i visionen om det urbana livet i dessa städer men också som ett strukturerande element i staden samt för rekreation. Idag förespråkas fortfarande trädgårdsstaden som ideal i stadsbyggnadsdiskussioner.

När Le Corbusier argumenterar för att människan ska bo tillsammans i staden, tycker jag det verkar som att han ser framväxten av villaförstäderna som ett hot som medförde risken att storstaden skulle dö ut. Villaförstäderna hade vuxit fram som en reaktion till den täta innerstaden, förorten med trädgård, ljus och luft var under denna period redan ett ideal. Men samtidigt menade Corbusier att man kunde låta naturen komma till staden och för att uppnå denna tillgång till natur förespråkades skyskrapor.

Som en konsekvens av funktionalismen blev dock separationen av det gröna och bebyggelsen (Lövré 2004).

Med de funktionalistiska idéerna blev separationen mellan bebyggelse och gröna områden ett faktum. Den tongivande arkitekturen, av bland andra Le Corbusier, till och med lyfte sig på pelare ovanför marknivån... Marken nedanför kallade han espace vert - grönområde och det skulle utgöras av det omgivande landskapet i form av natur.

(Lövré 2004 sid. 42)

Separeringen av grönskan och bebyggelsen skapade således nya behov av att strukturera det gröna, då ytorna inte längre var definierade i den slutna kvartersstaden.

Dessa stadsbyggnadsideal och begrepp ger till viss del en historisk bakgrund till förståelsen av utvecklingen av grönstrukturbegreppet och de tankar och idéer som påverkat och utvecklat vår syn på grönskan i stadsplaneringen idag.

2.2 Grönskan i stadsplaneringen – en kortfattad historisk bakgrund

Jag kommer nu att ge en kortfattad historisk introduktion över hur planeringssituationen för de gröna områdena i staden har förändrats över tid.

Att skilja ut stadsgrönskan som ett enskilt stadsbyggnadselement är ett fenomen knutet till den moderna stadens utveckling. Med

”modern” avses ... den samhällsutveckling som från slutet av 1700 – talet kan förknippas med industrialismens framväxt som den dominerande samhällsformen .
(Lundgren Alm 2001 sid. 13-14)

Före 1900-talet har grönskan i våra städer varit en del i stadens liv. I den lilla förindustriella staden i Sverige (-1870) fanns det ofta en nyttoträdgård som tillhörde de husen och fungerade som en del i människors självhushåll (Rådberg 1988). Industrialismen skapade helt andra förutsättningar i staden där trädgårdarna trängdes undan av gårdshus (Rådberg 1988) pga. den stora inflyttningen till städerna.

Den grönska vi ser i våra städer idag har till största del uppkommit under de senaste 200 åren (Bucht & Persson 1994) och den har till stor del uppkommit slumpvis utan relation till stadsplaneringen (Lundgren Alm 1996). Den hamnade i mån av plats på obebyggda ytor eller som i Sverige där det ofta har varit naturförhållanden och landskapets strukturer som har varit orsaken till gröna områden i städer och tätorter, där expansionen har förhindrats av markförhållanden som sumpig mark, höjdskillnader eller från gränzonen runt vattendrag som åar, sjö- och havsstränder (Lundgren Alm 1996). Kyrkans och kronans marker har också fungerat som ett hinder för exploatering och dessa marker har ofta innehållit större gröna områden. En annan faktor som inverkat på placeringen av grönska, är platsbildningar som uppstått av exploatering, gröna remsor som bildats längs vägar, järnvägar och verksamhetsområden. På 80 - talet var det vanligt att omvandla före detta verksamhetsområden till gröna områden och strövområden (Lundgren Alm 1996).

Förutom större grönområden som sparats från exploatering i våra städer är även de offentliga parkerna i Sverige en stor del av stadens gröna resurs. De offentliga parkerna var fram till 1930 ett isolerat fenomen, vars lokalisering och design låg utanför stadsplaneringen. Det var även här potential för exploatering som bestämde plats och storlek på parken snarare än de sociala behoven. Men trots detta anlades det väldigt många parker 1880-1920 vilket måste ses i bakgrund av privata investerare, donatorer och drivande parkdirektörer (Bucht 1997). På 1930 - talet kan man dock se en förändring då parken med byggnadsstadgan från 1931 får ett utökat värde i de offentliga intressena i stadsplanering till att innefatta områden som parker, sportanläggningar vattenområden och kyrkogårdar (Bucht 1997). Byggnadsstadgan ledde till att de lokala myndigheterna gavs fler möjligheter att arbeta med parker med funktioner som lek rekreation och träning i stadsplaneringen. Men det fanns inga detaljerade direktiv vilket lämnade frågan opptill de lokala myndigheterna (Bucht 1997).

Stadsbyggandet har följt olika ideal vilket har påverkat den yttre fysiska miljön och stadens strukturer. Mellan 1900-1930 började idéer om stadsbyggande hämtas från Siedlungen, Tyskland och till viss del från de engelska Garden Cities (Rådberg 1988). I Sverige finns inga trädgårdsstäder i ursprunglig mening som självständiga enheter på ett visst avstånd utanför staden utan inspirationen kom snarare ifrån Tysklands Siedlungen, med låg blandad bebyggelse. Enskede (1907) i Stockholm och Landala (1913) i Göteborg brukar anges som exempel byggda utifrån dessa idel (Lundgren Alm 1996)

Funktionalismens idéer fick ett stort genomslag i Sverige under åren kring 1930. Det friliggande lamellhuset sågs som lösningen på stadsplaneringens problem och genom rationalisering skulle kostnaderna för byggandet minska. En roll som spridare av funktionalismens idéer var arkitekturorganisationen CIAM, med Le Corbusier som en av dess främsta förespråkare, där idén var att motverka utspridningen av staden i så kallade förstäder som pågick runt om i Europa (Rådberg 1988). Funktionalismen fick så småningom ett genomslag inom det socialdemokratiska partiet, som tidigare stött trädgårdsstaden, under 30 - talet och idéerna kom att lägga grunden efterkrigstidens bostadspolitik (Rådberg 1988). Trädgårdsstädernas sågs här som förlegad och bakåtstävande idé som inte var för den nya tiden.

Om parkens förändrade villkor under 1900-talet skriver Bucht (1997) att 1950 kan ses som det år då de funktionella aspekterna sattes framför de estetiska och parker och trädgårdar blev grönytor. Perioden präglades även av rationalisering i skötseln av det gröna, där funktionsaspekterna lyftes fram.

På 60 och 70 – talet byggdes bostadsområden med stora grönytor. De storskaliga miljonprogrammets (1965-1975) utemiljöer har i efterhand blivit kritiserade bl.a. för deras brist på rumslighet (Stähle 2005). Stadsbyggandet under 70-talet förändrade förutsättningar för grönstrukturen, de gröna arealerna ökade till följd av att man kring byggandet för bilens strukturer skapade krav på avstånd och leder. Normer och krav på grönytor utifrån sociala funktioner ökade även andelen grönytor när normerna allt mer kom att handla om kvantitet istället för kvalitet (Stähle 2005).

Frågan om förtätning aktualiserades på 80 - talet då man vände sig mot modernismens byggande som skapade utspridda städer. Under 80-talet byggde man bostadskvarter med mindre friyta än under det föregående årtiondet, det ideal som rådde var en större stadsmässighet. Även 80-talets bostadsbyggande har blivit kritiserat då det skapade små bostadsgårdar utan solljus eller plats för lek.

Tendenser i stadsutvecklingen under 90-talet

Under 90-talet har två stora stadsbyggnadsteorier lanserats som svaret på frågan om den hållbara staden, den kompakta staden, som framhållits av transportforskare och den ekologiska staden (Lundberg Alm 2001). The Compact City - strategin bygger på att kortare avstånd ger minskade transporter. Redan på 60-talet började man i USA diskutera den hållbara staden och den kompakta täta staden med inspiration från äldre tiders stadsbyggande förespråkades.

Allt fler människor i Sverige väljer att bosätta sig i städer, vilket medför att städer och tätorter ökar både med befolkningstillväxt och till storlek (Boverket 2007). Svenska städer är i ett europeiskt perspektiv förhållandevis gröna och glesa. Det finns en risk att förtätning föreslås på parkmark, (Lundgren et al. 2004) som lätt betraktas som reservmark för exploatering. Detta kan leda till fragmentering av stadslandskapet. Bakgrunden till förtätningsstrategin är att man vill skapa en sammanhållen stad med blandade funktioner med ett litet transportbehov och undvika att staden växer utåt genom stadsutbredning - urban sprawl. Denna förtätning sker ofta genom att den befintliga grönskan i städerna tas i anspråk

(Boverket 2007), men den kan också ske på före detta industri- och hamnområden i tätorter. 1990 kom EU-rapporten ”*The Green Paper on the Urban Environment*”, som hävdade att hög täthet och ekologisk dvs. hälsomässig hållbarhet var förenliga (Stähle 2005). Stadsmässigheten har lanserats som ett sätt att möta stadsmiljöns problem och den bygger på att kortare avstånd ger färre och kortare transporter. Forskare vid Chalmers har visat att mängden bilresor inte beror på den fysiska stadsutformningen utan är mer beroende av den privata ekonomin (Lundgren et al. 2004), vilket dock är föränderliga variabler.

Sammanfattande reflektioner kring den historiska genomgången

Stadsplaneringen har under 1900-talet har genomgått stora förändringar. En stor förändring som har skett i stadsplaneringen är att man under modernismen skapade utrymme för vad man ansåg var människors allmänna behov såsom rekreation, lek och utevistelse, men den efterföljande utvecklingen har skapat andra förutsättningar.

I och med liberaliseringen av stadsplaneringen under 1980-90-talen, och avvecklandet av många normsystem, handlar frågan nu mer om efterfrågan. Vad vill folk ha? Från att planerarna har pratat om ”funktioner” utifrån ett expertperspektiv talar man nu mycket om ”värden” från ett brukarperspektiv. Detta stämmer också med hur planeringen allt mer har fokuserat på ”dialog” med berörda.

(Stähle 2005 sid. 104)

Många av våra parker i Sverige som ses som en stor grön resurs är städernas historiska parker som oftast kommit till utanför stadsplaneringen. Man kan förenklat säga att man har gått från den slumpmässigt uppkomna grönskan till den idag inplanerade, där möjligheter till analyser om var den ideala placeringen av grönska ökar. Frågan om var man placerar grönska i en stad idealt bör ha att göra var människor bor och var behovet av grönska finns. Malmö stad har använt sig av en bristanalyskarta som baserar sig på människors närhet till grönområden i deras Grönplan för Malmö stad (2003). Stähle (2005) har utrett begreppen hur man kan skapa en plan för parker och grönska utifrån brukarnas behov.

Det tycks finnas en risk för polariseringar mellan de gröna frågorna vilka ibland har fått rollen som att endast förespråka bevarandet av parkmark i motsättning till exploatering. Denna trend kan sägas ha utmynnat i en ytterligare stor diskussion kring det gröna i staden dvs. kvantitet kontra kvalitet. De senare årens utveckling av minskade grönytor i städerna har lett till att diskussionen om att man kan bygga kvalitet istället för kvantitet.

Berglund (1996) diskuterar olika syn på naturens betydelse för stadens invånare ett intressant perspektiv är det hon väljer att kalla *naturen för nyttans skull* vilket hänvisar till framväxten av den nyttopräglade natursynen med en positiv hållning till trädgårdsarbete som kan sägas ha uppstått under romantiken. Funktionalismen tog dock avstånd ifrån denna med en annan syn på nyttan som sport och friluftsliv (Berglund 1996). Under den senare delen av 1900-talet har den ekologiska natursynen

vuxit fram där man delar in naturen i produktiv respektive reproduktivt användande (Berglund 1996). Man kan konstatera framförallt de senare teorierna om den ekologiska staden har återigen grönskan fått en framträdande roll i den hållbara stadsutvecklingen.

2.3 Grönplanen och grönstrukturens utveckling i Sverige 1940-1995

Jag kommer nu att ge en bild av utvecklingen av grönstrukturbegreppet. Grönstrukturens strukturella samband, dvs. funktionen som sammanbinder de gröna objekten (parkerna) i staden kan härledas till Fredrick Law Olmsteads parksystem för Chicago 1859 (Lundgren Alm 2001). Men det är inte förrän på 90-talet i Sverige som *grönstrukturbegreppet* får ett genomslag.

Grönstrukturbegreppet i kommunal planering och forskning idag förekommer främst i de skandinaviska länderna och inom forskning i ytterligare länder som England och Holland, man finner dock inte begreppet i nordamerikansk forskning (Lövré 2003).

Grönplanens utveckling i svensk stadsplanering

Grönplanens utveckling är viktig för att förstå det grönas relation till stadsplaneringen. Utvecklingen av grönplanen har lett till att de gröna frågorna i staden blivit ett större sektorsintresse från att tidigare varit integrerat i stadsplaneringen.

Under 1940 - 50 talet fanns det ofta ett samarbete mellan parkavdelningarna och stadsplanerare (Lövré 2003). Trots en kraftig utbyggnad av städerna med bostadsområden och flerfamiljshus kunde den kommunala parkverksamheten trots arealökningen hantera utvecklingen då det fortfarande var billigt med parkskötsel och fanns ett gott samarbete mellan politiker, stadsplanerare och parkförvaltare (Lövré 2003). Bakgrunden till utvecklingen av grönplanerna på 70-talet var den förändrade situationen som parkförvaltarna ställdes inför. De svenska friytearealerna i städerna hade växt vilket bottnade i sociala aspekter med en stark normeringsprincip som befästes och kulminerade i *Bostadens grannskap - råd och anvisningar för planering av bostadsbebyggelse, 1975* (Lundgren Alm 2001). Bildandet av storkommuner och resultaten från miljonprogrammets normer för trafik med skyddszoner, var även bidragande orsaker till arealökningarna.

Dessa förutsättningar resulterade i utmaningar hos parkförvaltningar att möta kostnadsbesparingarna, då kostnaderna för parkskötsel ökat markant och exploateringshotet, från en pågående förtätning av stadens centrala delar samt arealökningarna (Lövré 2003). Samtidigt ökade behovet att tydliggöra brukarnas behov av och kvaliteterna av de gröna områdena för politiker och invånarna (Lövré 2003).

Grönstrukturbegreppets utveckling i svensk stadsplanering

Grönstrukturbegreppets utveckling i Sverige kan härledas till Holger Bloms (1906-1996) arkitekt och landskapsarkitekt, parkprogram för Stockholm 1946. Hans parkprogram fokuserade inte endast på den enskilda parken utan gav parken en mer mångfunktionell betydelse (Lundgren Alm 2001). Blom pläderade redan på 40-talet för den öppna, luftiga moderna staden där bebyggelsen utgör öar i en sammanhängande grönstruktur (Berglund 1996).

Holger Bloms parkprogram (1946) kan sammanfattas i punkterna:

Parken luckrar staden
Parken ger plats för friluftskreation
Parken är en samlingsplats
Parken bevarar natur och kultur
(sammanfattning av Berglund 1996)

På 70-talet i ett nordiskt forskningsprogram om urbana friarealer tillskriver landskapsarkitekt Eskil Gabrielson naturelementen fysiska, rekreativa och biologiska och estetiska värden. Många av de funktioner som tillskrivits grönstrukturen senare återfinns här som att förbättra luftkvaliteten, vara en plats för sociala kontakter och en del av stadens struktur och ett element med inbördes relationer (Lundgren Alm 2001).

På 80-talet återfinns grönstrukturbegreppet med lite olika definitioner i norska studier och forskningsrapporter. Där begreppet *grønnestruktur* beskrivs som vegetationstäckt areal, vatten, bäckar och sjöstränder som idealt bör ha en inre struktur och sammanhang (Lundgren Alm 2001).

Efter FN konferensen i Rio de Janeiro 1992, som belyste storstädernas miljöproblem och behovet av kunskap kring städernas situation, får Boverket och Naturvårdsverket i uppdrag att analysera denna situation ur ett svenskt perspektiv (Lundgren Alm 2001). Naturvårdsverket lyfter fram de gröna områdena utifrån den biologiska mångfalden där problematiken bottnar i att grönområden ses som reservmark för exploatering. De understryker vikten av planer för storstadsregionernas grönstruktur och behovet av en grön infrastruktur som knyter samman grönområden, för att minska stadens fragmentering (Lundgren Alm 2001). Boverket understryker däremot betydelsen av gröna områden för den sociala funktionen, men betonar att den tekniska betydelsen är mer okänd. De belyser vidare vikten av att tillvarata parkers mångfunktionella betydelse (Lundgren Alm 2001). Här presenteras även olika funktioner knutna till grönstrukturen såsom:

- för människors rekreation, vardagsfritid och hälsa
- för bevarandet av den biologiska mångfalden
- som stadsbyggnadselement, en del av stadsstrukturen
- för den kulturella identiteten
- för stadens hälsa: klimatförbättringar, luftrening, stofffilter och bullerdämpare
- för biologiska lösningar på kommunaltekniska frågor

(sammanfattning av Lundgren Alm 2001)

Dessa begrepp har vidare refererats i grönstrukturplanering och återkommer i flertalet grönplaner visar en undersökning av svenska grönplaner av Lundgren et al (2004).

I PBL - utredningen ”Grönstruktur i städer och tätorter” (1994) sammanfattas grönstrukturens funktioner i de ekologiska, kulturella och sociala aspekterna.

Begreppsbyggnaden är utvecklad för detta system av grönska, mark och vatten och dess olika funktioner i tätorterna. I många sammanhang används termerna grönområde och parker vilka är begränsade till större områden och framför allt till områden som kommunen ansvarar för. Vi förslår att grönstruktur ska användas som ett samlingsbegrepp.

(Bucht & Persson 1994 sid. 7)

I PBL - utredningen ges en analys av dagsläget. Utredningen beskriver hur grönstrukturens funktioner inte har förändrats särskilt mycket utan förändringarna har snarare att göra med tätorternas storlek, antalet människor som lever urbant och livsstilsfrågor (Bucht & Persson 1994). Vidare beskrivs ingående de mångfunktionella karaktärerna på stadens grönområden under de olika aspekterna. Lövrje (2003) menar att PBL - utredningen 1994 är det enskilt viktigaste bidraget för spridningen av grönstrukturbegreppet i Sverige.

Sammanfattande reflektioner kring grönplanering och grönstrukturbegreppet

Grönplaneringen och grönstrukturbegreppet är två parallella utvecklingar där grönstrukturbegreppet är den senare. De båda genomgångarna visar på hur grönskans relation till stadsplaneringen förändras under 70 - talet samt hur de ekologiska värdena i staden kom att belysas i samband med konferensen i Rio 1992.

Lundgren (2001) menar att strukturbegreppets uppkomst kan härledas till den ekologiska aspekten som inte kunde inordnas med de tidigare använda begrepp som grönyta eller friyta, då den ställer andra krav på samband och föränderlighet än de sociala och kulturella aspekterna som har kunnat sägas vara mer relaterade till en plats. En liknande slutsats dras av Lövrje (2003) från hans undersökning av svenska grönplaner. Den visar att under 70 - talet betonades den sociala aspekten med användningen av grönområden främst, men att grönplanerna under 80 - talet främst betonar de ekologiska aspekterna för både djur och människor.

Forskningen av Lundgren et al. (2004) visar att grönstrukturbegreppet har medfört en ökad förståelse för de gröna resurserna i staden ur ett planeringsperspektiv, men de anser att man inte bör fokusera på problematiken kring begreppen utan på hur planeringen ska se ut i olika skalnivåer.

Det nu cirka tio år gamla grönstrukturbegreppet har bidragit till att skapa en process som leder till att väsentliga strukturer i det samtida föränderliga stadslandskapet kan förstås och betecknas. Begreppet uppmärksammar att samtliga gröna element förhåller sig till varandra i en överordnad helhet som utgör en mångfunktionell resurs för stadsutveckling. Jag vill hävda att begreppet grönstruktur är ett strategiskt ändamålsenligt verktyg för ny stadsplanering i landskapets skala men att det däremot är oanvändbart som beteckning av de gestaltade miljöer som utgör mer eller mindre omfattande och integrerade beståndsdelar.
(Lundgren Alm 2001 sid. 199)

Vad struktur innebär i sig är dock fortfarande en fråga då det antingen kan vara gröna stråk som sammanbinder grönområden eller ett sätt att sammanbinda bebyggelsen i en stad med grönska. Det kan både vara alléer som underlättar rekreation genom rörelsen i dem till eller från en park eller spridningskorridorer för djur och växter (Lundgren et al. 2004).

Forskningsprogrammet, *Stadens hållbara utveckling och urbana strukturer* (2003) har visat att trots välutvecklade kunskaper om grönstrukturen, existerar problem med att omsätta dessa i stadsbyggandets planering och beslutsprocesser (Boverket 2004).

Den historiska genomgången kan ses som en bakgrund till utvecklingen av det gröna som ett sektorsområde, men skildrar även behoven av att hävda de gröna områdenas värde i relation till stadsplaneringen, vilket är en situation som Berglund (1996) menar har präglat yrkesrollen för planerare. Utvecklingen av grönstruktur visar samtidigt hur fler och fler funktioner knyts till begreppet, dvs. de gröna områdena i staden.

2.4 Grönstrukturens funktioner

För att vidareutveckla diskussionen kring grönstruktur kommer jag nu att ge en bild av vad grönstrukturen anses kunna vara idag och vidare tankarna kring vad de skulle kunna vara i framtidens städer. Grönstrukturen i en stad är beroende av tid, utformning och relationer till den omgivande bebyggelsen. Med tid kan man tänka sig hur växtmaterialet förändras med tiden, hur stadens expansion förändrar de gröna strukturerna och därmed förändrar upplevelsen av grönskan.

Grönstrukturen i en stad har en mångfunktionell betydelse. Både som analysbegrepp, då man t.ex. kan analysera tillgång på befintliga grönytor, analysera värdet av dessa. Det kan därför vara ett planeringsinstrument för att skapa ett långsiktigt perspektiv på och strategier för utvecklingen av de gröna områdena i staden. Men det är också i relation till människor som lever och använder grönytor i staden. Stadens parker och grönområden är ofta mer mångfunktionella än byggnader, vars verksamheter ofta anges, som att man dricker kaffe på kafé eller handlar i en affär (Lövré 2003). Det ofta inte finns några entydiga begrepp utifrån

vad man ska göra på de gröna platserna i staden och en parks funktioner är därför inte självklara att beskriva då verksamheten där kan variera.

Lövrje (2003) menar att den vanligaste indelningen i hans studier av grönplaner utgår ifrån grönstrukturens funktioner. En liknande analys görs av Lundgren et al. (2004) där den övergripande funktionen som tillskrivs grönstrukturen kan sammanfattas i de rekreativa och biologiska målen i de flesta grönplaner.

Lundgren et al. (2004) sammanställer i rapporten ”Grönstrukturens synliggörande”, olika sätt att klassificera grönskan i städerna. Denna klassificering kan ske genom utgångspunkt i funktionerna, med utgångspunkt i platsen, eller med utgångspunkt i brukarna. Funktionsperspektivet belyser vad grönytor är bra för och hur grönytor kan användas, medan en utgångspunkt i platsen bygger på en kategorisering av grönytor utifrån dess fysiska egenskaper (Lundgren et al. 2004).

Ett exempel på hur man kan utgå ifrån mer specifika platsanalyser är Grahn's åtta parkkaraktärer som har använts för att analysera olika parkkaraktärers betydelse för människor. Karaktärerna; Vildmark, Artrik, Skogslik, Lek, Idrott, Rofylld, Stadspark och Prydnadspark kopplas vidare till olika aktivitetstyper t.ex. naturutflykt, socialisation (Grahn 1991). De har gjorts som ett sätt att beskriva upplevelserna för människor och hur olika karaktärer skapar möjligheter för olika aktiviteter på platser. Dessa har refererats i flertalet grönplaner (Lundgren et al. 2004) och har varit en grund för ett mer kvalitativt tänkande kring parker.

Lundgren et al. (2004) skriver vidare att de funktioner som tillskrivs grönstrukturen är ofta teoretiska begrepp för att analysera grönstrukturen som fenomen. För en tydligare koppling till platser skulle det kanske vara mer givande att utgå ifrån platsers kvaliteter som möjliggör en eller flera funktioner (Lundgren et al. 2004). Men att tillskriva grönstrukturen olika funktioner har varit och är ett sätt att belysa och argumentera för det grönas betydelse i staden. Lundgren et al (2004) skriver vidare om grönstrukturens roll, att planeringen till stor del varit inriktad på kvantitativa riktlinjer (t.ex. grönyta/invånare), struktur som exempelvis hur man binder ihop olika grönytor, samt kvalitativa aspekter som värden och funktioner, men att även tillgänglighet är något som många i grönplaner tagit fasta på, vilket deras studie av tio kommunala grönplaner visar. Ett synsätt med olika riktlinjer och mått riskerar dock att bli endimensionellt varnar flertalet forskare för.

Lundgren et al. (2004) menar att fokus på grönstrukturens mångfunktionella karaktär riskerar att gömma viktiga gestaltungs- och kvalitetsaspekter.

Även Berglund (1996) kritiserar ett funktionsinriktat sätt att se på naturen i staden som hon menar kan härledas till modernismens sätt att se på det gröna. En intressant synpunkt som Berglund (1996) belyser är att hotet mot de gröna områdena i staden har satt de gröna frågorna i en försvarsposition där det funktionella i dagvattenhållning och nyttiga för hälsan belyses som t.ex. i Boverkets rapport (1994) ”Stadens parker och natur” (Berglund 1996). Vilket visar på det grönas undertryckta ställning i stadsplaneringen.

I *Perspektiv på stadens natur* (1996) belyser Berglund hur synen på naturen kan skilja sig åt mellan invånare och planerare. Planeringen kring de gröna områdena i staden är komplex då fokus på det estetiska uttrycket i planeringen ofta döljer ett perspektiv vad man kan göra på en plats, vilka funktioner platsen möjliggör. Samtidigt som brukare ofta förknippar sina favoritplatser med skönhet, och att synen på skönhet inte förändrar sig hos människor då den inte följer trender, vilket undersökningen visar att planerare ofta känner ett behov av att göra (Berglund 1996). Lindholm (1999) konstaterar att trots att grönstrukturen har tillskrivits en mängd olika funktioner såsom ekologiska, sociala och kulturella, har det inte fått någon återklang i språket. Det gröna är fortfarande grönt.

Lundgren Alm skriver i *Gröna fakta* (1/2003) att man kan tala om fyra olika dimensioner på det gröna i staden rumslig, social, kulturell och ekologisk. Oavsett hur man väljer att beskriva dessa olika dimensioner visar erfarenheter att människor väljer att använda gröna områden på ett varierat sätt och har en personlig relation till den. Hon skriver vidare om att omsätta den politiska och globala mångdimensionella visionen om en hållbar stadsutveckling i lika mångdimensionella lokala situationer utgör en utmaning för planerare och i gestaltningen av stadsmiljön (*Gröna fakta* 1/2003).

Vilka funktioner har grönstrukturen i staden?

Vilka är då dessa funktioner man tänker sig att grönstrukturen ska ha i staden?

En nulägesbild av vad grönskan i staden kan vara ges i Boverkets rapport ”Bostadsnära natur - inspiration & vägledning 2007”. Boverket (2007) sammanställer olika aspekter på stadens natur utifrån den senaste forskningen. Människans livsmiljö, där den bostadsnära miljön betonas, ska erbjuda plats för lek, ensamhet, samvaro, inspiration, dagdrömmeri, odling (Boverket 2007). Omgivningen ska utveckla förståelse för naturen och dess resurser och är en viktig del i arbetet för folkhälsan, rekreation och fysisk aktivitet. 300 m som avstånd till den bostadsnära naturen rekommenderas då det är det avstånd som har kunnat definieras i forskningen på hur långt man orkar gå för att nå natur (Boverket 2007). Om man ytterligare specialiserar vilka funktioner man tänker sig har Boverket valt att motivera dem utifrån hållbarhet och de har delat in dem efter *Den sociala och rumsliga hållbarheten*, *Den ekologiska hållbarheten* och *Den kulturella identiteten*. Att man väljer och kalla grönskan i staden för den *bostadsnära naturen* tycker inte jag är någon skillnad jämför med att kalla det grönskan i staden om man förmodar att människor bor i stora delar av en stad. Men det innebär att man betonar vikten av att tänka på alla stadens delar och närheten till ”natur” samt vikten av att naturen finns i staden där människor bor.

Här är en sammanställning av de aspekter som övergripande belyses i Boverkets rapport (2007), vilket till stor del är liknande funktioner som tidigare knutits till grönstrukturen:

Den sociala och rumsliga hållbarheten: Här beskriver man hur den bostadsnära naturen är viktig för social integration och sammanhållning. Den kan vara en

länkande struktur i form av alléer, grönstråk, vatten och parker och är viktig för orientering och identifiering, och kan skapa möten och rörelse till fots eller med cykel. Här betonas dock att det är förutsatt rätt gestaltning, då områdena inte bildar barriärer. Parken och grönområden är även demokratiska platser (utan näringsliv/handel) och kan därför användas oavsett ålder, kön, etnicitet, inkomst för aktivitet och rekreation. Naturen erbjuder tystnad och avskildhet, och kan vara en bullerfri miljö för återhämtning och ostördhet. Den kan vara en pedagogisk resurs för dagis, skolor. Den ska vara tillgänglig för gamla, unga och barn genom närhet till bostaden. Den är plats för fysisk aktivitet. Den kan ge möjlighet till lokal delaktighet (brukarmedverkan), demokrati och kunskapsbyggande. (Boverket 2007)

Den ekologiska hållbarheten: Naturen är ett biologiskt system som är viktigt för hantering av vatten, förbättring av luftkvalitet, lokalklimat och biologisk mångfald. En ekologisk förutsättning är en sammanhängande struktur för spridning av djur och att ytan uppnår en viss storlek. Naturen är viktig för ekologisk läskunnighet att förstå och läsa strukturer i landskapet. (Boverket 2007)

Kulturell identitet: Äldre parker, kyrkogårdar och alléer är en del av tätorters kulturhistoria. Naturen kan även ge bostadsområden dess identitet. (Boverket 2007)

Boverkets (2007) rapport visar att flertalet forskningsansatser fått genomslag i kommunala rekommendationer som avstånd till grönyta, tillgänglighet, kvalitetsaspekter. Det tycks som att funktioner som tillskrivs grönstrukturen har ökat som den pedagogiska funktionen, brukarmedverkan och de integrerande och sammanhållande aspekterna.

Sammanfattande reflektioner kring Grönstrukturens funktioner

Efter att ha läst forskningsrapporter kring grönstrukturen från framför allt 2001-2004 tycker jag att mycket av de frågor man betonade tycks ha skrivits in i grönstrukturens funktioner i Boverkets rapport från 2007. Man betonar den länkande strukturen i form av alléer och den sammanhållande aspekten vilket är egenskaper som knutits till det grönskan i staden långt tidigare. Man betonar parken som en demokratisk plats, som ett av stadens offentliga rum. Man belyser vikten av orientering och identifiering vilket går i samma linje som arkitekten Kevin Lynchs teorier om vad som är viktigt för invånare i en stad. Man beskriver naturens vikt för integration, vilket även Olmstead gjorde i City Beautiful - rörelsen. Vilket jag tycker ger slutsatsen att grönskan fortfarande får bilda lösningen på stadens problem, och även är ett politiskt medel. Regeringens satsning med 340 miljoner på hållbara städer och hållbart byggande i Sverige går i denna linje (*Sydsvenskan* 5/6 2009). Ett av de stora problemen med att motivera grönska i städerna har varit att

det byggt på subjektiva åsikter om att grönska är bra. På senare år har man fått ett stöd i forskningen om grönskans viktiga effekt för återhämtning vilket gör att man kan motivera dess positiva effekt för folkhälsan samtidigt betonar man även i Boverkets (2007) rapport vikten av rätt utformning och gestaltning. Att man samtidigt kallar det bostadsnära natur tycker jag är lite svårförståeligt då jag definierar natur som någorlunda icke gestaltade områden. Samtidigt är kanske inte detta av det viktigaste att definiera om man menar samma sak, grönstrukturen i städerna.

Frågan är kanske inte varför utan hur. Boverket (2007) betonar att stadsnaturen kan vara en plats för brukarmedverkan och även en pedagogisk resurs. Att de människor som bor i staden har en förståelse för naturens som ett livsupphållande system. Man måste motivera och förankra grönskan i staden hos de människor som bor där. Mycket av diskussionen kring hållbarhet handlar om livstilsfrågor att man ska konsumera mindre, återvinna och det sker hos den enskilda individen.

I Boverket (2007) skriver man att en förutsättning för den ekologiska hållbarheten är en sammanhängande struktur för spridning för djur och att ytan uppnår en viss storlek. Detta är ett starkt argument för en grön struktur. Skulle alla gröna ytor i en stad vara sammanbundna skulle den totala storleken i en stad vara optimal. Men i *Arkitekten* (3/2009) skriver man att parkanläggningar i landskapsskala inte byggs i Sverige. Det byggs inga stora parker längre utan det som byggs är mindre stadsdelsparker som följer stadens struktur i kvarter och därför får ytan av ett kvarter eller att man bygger den som en smal gata mellan husen (*Arkitekten* 3/2009). Målen som Boverket sätter upp om någorlunda storlek på grönytor följer således inte de trender av parkbyggande som förekommer i Sverige idag. Den stadsmässiga parken med det formella formspråket är ideal. Samtidigt kanske behoven av stora parker inte är särskilt stora i Sverige pga. den stora tillgång på natur som vi har här ofta på korta avstånd från staden. När Boverket (2007) skriver om någorlunda stora sammanhängande grönytor kanske de snarare belyser vikten av att bevara de naturområden vi har i en sammanhängande struktur utanför staden. I artikeln skriver man att svaret kanske är att kalla natur för park. Risken för den stadsnära naturen är att den exploateras när staden expanderar, men om man väljer att kalla naturen för park och då också tillåter att man kan förändra den "orörda" naturen för att skapa mötesplatser, stråk och uppfylla de krav som vi ställer på en park får man således en större andel park för stadens invånare (*Arkitekten* 3/2009). Situationen som beskrivs är Stockholm och "de gröna kilar" som leder in i staden, och man belyser vidare vikten av att se naturen som en del av staden (*Arkitekten* 3/2009). Risken med att kalla natur för park kan vidare vara att parken som gestaltad miljö förlorar sin betydelse då all natur kan vara park. Men att utnyttja de stadsnära miljöerna och höja deras värde tror jag kan vara ett sätt att bevara ekologiskt fungerande system i staden. Vidare skriver man att framtidens stora parker troligtvis ligger i utkanten av staden (*Arkitekten* 3/2009), då framtidens städer är täta. Stadens gränzon och de naturområden som ligger i utkanten av staden är ofta problemrelaterade. Ett vanligt scenario är att områdena ofta handlar i träda då ingen vill investera i dem för att skapa grönområden när det ofta handlar om mark som i framtiden kommer att exploateras när staden expanderar. Men en av de stora frågor inför framtiden är just

att man måste se landsbygdens grönstruktur och stadens grönstruktur som ett sammanhängande system för att undvika en fragmentering av landskapet.

Att man förespråkar de stora parkerna igen går markant ifrån de tendenser som finns i stadsplaneringen idag, där den hållbara täta staden förespråkas. Jane Jacobs förespråkade redan på 70-talet att man skulle bygga mindre parker så kallade Pocket Parks, då de stora parkerna exempelvis Central Park i New York skapade otrygghet hos framför allt kvinnor. Grönskan otrygghetsskapande effekt är fortfarande en stor diskussion inom stadsbyggnad.

Man måste fortfarande diskutera betydelsen av natur för människor. Varför ska vi ha dessa gröna områden i staden? Ståhle (2005) menar att begreppen ”rekreation” och ”friluftsliv”, syftar på den upplevelsen av ”naturen” eller ”avkopplingen” vilket innebär att parken och ”naturen” som mötesplats och plats för sociala händelser blir sekundär. En liknande åsikt beskrivs i *Arkitekten* (10/2004). Där man skriver hur tanken på parken som ett torg skulle kunna skapa nya och intressanta parker, men att det stora problemet är synen på parken som rörelseorienterad, då det råder ett promenadideal i parker (*Arkitekten* 10/2004). Det är kanske inte grönskans funktioner som behöver utvecklas utan bilden och synen på parken hos planerare och brukare för att kunna omsätta dessa funktioner i faktiska platser.

2.5 Grönstrukturen – möjligheter i planeringen

Vilka möjligheter finns det då för att arbeta med stadens grönstruktur?

Grönstrukturen har en mångfunktionell betydelse som rör sig i olika skalor och olika områden från gestaltning till planering. Grönstrukturens som resurs i den hållbara stadsutvecklingen belyses av Lundgren Alm (2001). Hon menar att det är svårt att planera våra städer inför framtidens krav, men att skapa en grön struktur kan möjliggöra en flexibilitet som kan anpassas efter den föränderliga stadsbilden. Hon visar på faktorer som synliggörandet av den faktiska grönstrukturen. Den faktiska grönstrukturen är alla obebyggda ytor i en stad såsom vattenområden, villaträdgårdar oavsett ägoförhållanden jämfört med den formella grönstrukturen som är de områden som är gröna i den kommunala planeringen, vilket oftast är av kommunen ägd mark (Lundgren Alm 2001). En fallstudie i Göteborg visade att endast 50 % av den faktiska grönstrukturen synliggjordes, vilket gör att många ytor med potentiellt gröna ytor i stadsplaneringen förbises (Lundgren Alm 2001). En annan viktig faktor är att integrera grönstrukturen i stadsplaneringen då behandlingen av den som ett sektoriserat arbetsområde och som ett enskilt grönt element omöjliggör en helhetssyn i stadsplaneringen (Lundgren Alm 2001).

Risken med att inte synliggöra den faktiska grönstrukturen är att grönplanen, som oftast bara skildrar de av kommunen ägda områden och översiktsplanen som belyser alla områden i staden talar olika språk. Lundgren Alm (2001) skriver att grönstruktur inte är synonym med en hållbar stadsutveckling, men om grönstrukturen relateras till den nuvarande utspridningen av stadslandskapet kan gestaltningen av denna stödja en hållbar stadsutveckling. Ett problem med grönstrukturen är att den ofta har behandlats som en negation av staden, dvs. det som återstår när boende, infrastruktur, verksamheter byggts ut (Lundgren et al. 2004), vilket kan göra att grönskan endast bildar en slags bakgrund i staden.

Ett problem är att stadens exploatering kan innebära att värdefulla grönområden i städerna som använts av invånarna för rekreation försvinner. I Norge har man därför arbetat med grøne plakat som ett sätt att synliggöra grönstrukturens flerfunktionella betydelse. Genom olika gröna plakat som visar på rekreation, natur och landskapsvärden bildar dessa ett underlag för fysiska planerare att vara uppmärksamma på vissa områden som innehåller flera plakat (Lundgren et al. 2004).

Ett ekologiskt perspektiv

Holländaren Syrbrand Tjallingii är urbanekolog och har arbetat för att integrera det ekologiska arbetet i grönstrukturens gestaltning. Tjallingii menar att det inte handlar om att sätta gränser för olika beteenden utan det handlar om att skapa förutsättningar för ekologiskt sunda aktiviteter genom ekologiska strategier i staden, dessa kan sammanfattas i målen levande ytor, ansvarstagande flöden och deltagande aktörer (Tjallingii 2006).

Gröna koncept i planeringen

Redan i trädgårdsstadens ideal fick de gröna områdena en bild och en form med en central stadsdelspark och det grönbälte som omgav staden. Ett exempel på ett koncept som överlevt länge i den regionala skalan är Köpenhamns Fingerplan från 1947 (Lundgren Alm 2001). Fingerplanen var ett sätt att försöka styra stadens expansion längs radiella järnvägsstråk i form av 5 fingrar och handflatan dvs. centrala Köpenhamn. Genom att koncentrera bebyggelsen skulle man undvika att staden växte glest och okontrollerat ut över landskapet. Målen var således att koncentrera bebyggelsen och hålla mellanrummen i fingrarna fria för rekreation, produktion och ekologiska värden. Lundgren Alm (2001) menar att man kan inspireras i planeringen kring grönstruktur av välfungerande gröna koncept som Köpenhamns fingerplan.

De gröna kilarna i Stockholms län är ytterligare ett exempel på ett kraftfullt formspråk, där man har lyckats förankra denna grönstruktur i en regional samsyn (Palmstierna 2006), vilket underlättar bevarandet av denna struktur. I Malmö som är en stad på slättlandskapet i Skåne med begränsat mark har grönstrukturens form i Grönplanen (2003) skapats av alléer och gröna stråk som leder in i staden. Dessa exempel visar på variationen i de olika städernas förutsättningar för att skapa en grön struktur.

Sammanfattande reflektioner kring grönstrukturens möjligheter

Hur grönstrukturen som finns i en stad ser ut har att göra med stadens utveckling och de olika tidsperiodernas ideal. Grönstrukturen kan inte ha idealform, varje stad har sin identitet, form och befintliga förhållanden som skapar olika förutsättningar för grönstrukturen.

Sverige har förhållandevis gröna städer och stora naturområden utanför städerna, vilket kan göra att frågan om grönska städer kanske inte blir lika viktig som i andra mer tätbefolkade länder utan allemansrätt i Europa. Kommunerna i Sverige planmonopol, vilket innebär att de själva styr sin planering och utvecklingen av

grönskan i städerna. Det blir därför varierande utformning på grönplaner i olika städer och tätorter vilket också beror på de varierande förutsättningarna det finns där. Detta gör att diskussionen om grönskan i städerna är svår. Lundgren et al (2004) konstaterade i sin undersökning av olika grönplaner att skalorna de skildras i varierade stort mellan kommunerna. De konstaterade i sin undersökning att grönplanerna mest får ses som en analys av stadens grönområden i landskapsskala (Lundgren et al. 2004).

I dagens diskussioner om den hållbara staden har t.ex. urban odling som en inför framtiden möjlig väg till självförsörjning i staden belysts. Redan på 70-talet i och med den gröna vågen fanns liknande diskussioner om självförsörjning. Reaktionen blev att folk flyttade ut på landsbygden till olika gårdar som fungerade som gröna kollektiv eller byggde ekobyar. Effekten av denna rörelse var förhållandevis liten och den avtog och folk var fortfarande beroende av att ta sig in till staden med bil för att nå sitt arbete. Idag tänker man sig att man kommer att kunna fortsätta bo i städerna men att man tar odlingen till staden istället dvs. urban odling. I stora städer runt om i Europa förekommer idag en mer omfattande urban odling än man tidigare har sett, där det privatpersoner är aktörerna. Vad den urbana odlingen kommer att vara i framtiden vet man inte, men det går det inte att bortse från att det kanske kommer att vara ett alternativ. Vilket ytterligare understryker att de gröna områdena som resurs i staden blir viktiga att skapa, bevara och utveckla inför framtiden. Jag kan även tänka mig att den urbana odlingen kan tjäna en viktig roll i ett pedagogiskt syfte. Då en stor brist idag är kunskapen om var mat kommer ifrån och hur den produceras och urban odling kan synliggöra detta samband mellan det gröna och mat.

3. Diskussion

Grönskan och grönstrukturen i staden är ett brett och omfattande ämne och utifrån detta stora ämne har jag lyft fram aspekter som jag tycker ökar förståelsen för det. Med hjälp av en historisk bakgrund har jag belyst hur synen på grönska vuxit fram i stadsplaneringen. I området grönstruktur idag har jag fördjupat mig kring begreppet och funktionsaspekten, vilket gör att andra perspektiv har lämnats därhän och inte belyses i detta arbete. Svårigheten med att angripa ämnet kan bero på att det inom den lästa litteraturen finns en variation på hur man väljer att använda begreppet och att det är ett förhållandevis nytt begrepp i svensk stadsplanering. Samtidigt kan uppsatsen användas som en introduktion till att studera innebörden av grönstrukturbegreppet i staden idag.

Grönskan har genom tiderna förespråkats som ett medel för problemlösning i staden. Vad som är intressant i några av dessa visioner är just deras starka formspråk. Grönstrukturens strukturella samband, dvs. funktionen som sammanbinder parkerna i staden kan härledas redan till Fredrick Law Olmsteads parksystem för Chicago på mitten av 1800-talet. Detta parksystem, med alléer som sammanbinder parkerna, tycks fortfarande vara idealbild och idealform för grönstruktur idag (se bl.a. Boverket 2007).

Den historiska genomgången visar att grönstrukturbegreppet och grönplanering har en förhållandevis kort historia i den svenska stadsplaneringen. Den svenska grönplanen uppstod på 70-talet och grönstrukturbegreppet introducerades på 90-talet. Utvecklingen för grönstrukturbegreppet tycks ha gått från ett samlingsbegrepp 1994, där vikten av att se helheten av de gröna områdena betonades, till idag då de strukturerande och sammanhängande egenskaperna för grönstruktur betonas mer. Introduceringen av grönstrukturbegreppet i och med PBL-utredningen 1994, tycks ha medfört ett ökat fokus och kunskapsutveckling kring de gröna frågorna i staden.

Vad grönstrukturbegreppet innebär och syftar på är inte självklart, det tycks fortfarande råda en outvecklad begreppsbildning vilket kan bero på begreppets korta historia i stadsplaneringen och den pågående utvecklingen av begreppet. Jag uppfattar grönstrukturbegreppet främst som ett analysverktyg i den landskapliga skalan. Det finns dock ofta skillnader mellan kartan och verkligheten, då det som är grönt på kartan (el. i en grönplan) inte behöver vara grönt i verkligheten och tvärtom. Lundgren Alm (2001) har belyst detta när hon visade skillnaden mellan det som är grönt på kartan och den *faktiska* grönstrukturen. Grönstrukturbegreppet är ett begrepp som måste omsättas på platser och få ett innehåll, vilket är platsspecifikt och kräver varierande lösningar för att möjliggöra de funktioner man tänker sig för grönstrukturen. Det kanske handlar om att förändra synen på park och innehållet i våra gröna områden. För att skapa spännande och intressanta gröna områden behövs det en variation i synen på grönstrukturen.

Efter min genomgång av grönstrukturens funktioner kan jag konstatera att diskussionen om grönstrukturen förs på en mängd olika plan. De två mer framträdande är för den sociala funktionen, där man belyser grönskan som social mötesplats och för rekreation, samt den ekologiska funktionen, där grönskan är en miljöaspekt. Detta skapar två olika mål, den ekologiska funktionen kan uppnås av en viss mängd grönska och genom att bevara grönskan, oavsett om den har kvaliteter som offentlig plats att vistas på, medan den sociala funktionen ställer andra krav på utformning och tillgänglighet. Uppdelningen mellan dessa olika funktioner kan i sig ses som ett problem. Jag tror att dessa funktioner borde kunna samspela utan att man hamnar polariseringar om bevarande av grönska, naturområden kontra exploatering och park. För både de rekreativa och ekologiska aspekterna förespråkas *alléer*, *spridningskorridorer* och *grönstråk*. Framför allt i Boverket belyser vikten av dessa element. Vilket visar på en problematik med grönstrukturbegreppet det fokus på själva *strukturbegreppet* som förekommer, då begreppet när det introducerades snarare handlade om att finna ett samlingsnamn för stadens gröna områden.

Det tycks vara en ihållande utveckling att sätta ett större värde på de gröna värdena och diskussionen om vad grönstruktur ska vara, om olika frågor som rör grönskan i staden är i hög grad aktuella. Grönskan i stadsplaneringen tycks dock ha utvecklats från att tidigare placerats i mån av plats till att idag ges en möjlighet att planeras in. Det hållbara i grönstrukturplanering är kanske att skapa strukturer som går att förändra och utveckla inför framtidens okända behov. Min genomgång av ämnet grönstruktur och grönplanering har gett mig en fördjupad förståelse för bakgrunden till grönstrukturbegreppet och vilka aspekter som lyfts fram kring grönskan i staden. Samtidigt är det viktigt att se vilka möjligheter platsen och staden skapar för människor som använder och upplever den, då människor definierar och skapar funktionen, upplevelsen, platsen och staden.

4. Litteraturförteckning

Boverket (2004), *Hållbara städer och tätorter i Sverige - ett förslag till strategi*, Rapport Augusti 2004.

Boverket (2007) *Bostadsnära natur - inspiration & vägledning*, Augusti 2007

Tillgänglig från: [http://www.boverket.se/Om-](http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2007/Bostadsnara-natur/)

[Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2007/Bostadsnara-natur/](http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2007/Bostadsnara-natur/) [2009-08-06]

Berglund, Ulla, *Perspektiv på stadens natur - Om hur invånare och planerare ser på utemiljön i staden*, Akademisk avhandling, Kungliga tekniska högskolan, Stockholm 1996

Bucht, Eivor, (1997), *Public parks in Sweden 1860-1960*, diss. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp 1997.

Bucht, Eivor & Persson, Bengt. (1994) *Grönstruktur i städer och tätorter*, Utdrag ur PBL - utredningen 1994, Stad & Land nr 127, MOVIMUM, Sveriges Lantbruksuniversitet 1994.

Grahn, Patrik (1991) *Om parkers betydelse*, diss. Inst. för landskapsplanering Sveriges lantbruksuniversitet, Serie STAD & LAND nr 93/1991, MOVIMUM, Göteborg 1991.

Grönplan för Malmö 2003, godkänd av kommunfullmäktige 2003-05-15, Gatukontoret, Stadsbyggnadskontoret/Fritidförvaltningen/Fastighetskontoret.

Tillgänglig från:

<http://www.malmo.se/bostadbygge/oversiktsplanervisioner/gronplan2003.4.33aee30d103b8f15916800099793.html> [2009-08-06]

Hall, Peter. (1988), *Cities of tomorrow: an intellectual history of urban planning and design in the twentieth century*, 2:nd ed. Cambridge, Mass. Blackwell Publishers, Oxford UK 1996.

Hallemar, Dan (2004) *En mötesplats Inte en form*. *Arkitekten* 10/2004, Sveriges Arkitekter.

Tillgänglig från: <http://www.arkitekt.se/s12734> [2009-08-06]

Hallemar, Dan. (2009) *Stora Parker*, *Arkitekten Mars* 2009, Sveriges Arkitekter Tillgänglig från: www.arkitekt.se/s33913 [2009-08-06]

Howard, Ebenezer (1902) *Garden Cities of Tomorrow*, reprinted 2001, Books for business, New York 2001.

Le Corbusier, (1929) *The city of to-morrow and its planning*. 8:th ed., Dover publications, New York 1987

Lindholm, Gunilla (1999) *Grönstruktur - ett utmanande begrepp med liten betydelse*, Serien Gröna fakta, Alnarp: Movium, SLU, artikel

Lundgren Alm, Elisabet (1996) *Stadsgrönskan - Integrerat eller separat stadsbyggnadselement? - En analys av stadsgrönskans utveckling med hjälp av historiska exempel och fallstudier*, Institutionen för Stadsbyggnad, Chalmers tekniska högskola, Göteborg 1996

Lundgren Alm, Elisabet (2003) nr 5. "Deltagande läroprocesser formar stadens utemiljö" Serien Gröna fakta, Alnarp: Movium, SLU, artikel

Lundgren Alm, E., Korhonen, P., Castell P., Torberg, J., Malbert B., (2004) *Grönstrukturens synliggörande - En förutsättning för integration av kunskaper om grönstrukturen i stadsplaneringen*, lic. Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg 2004

Lundgren Alm, Elisabet (2001), *Stadslandskapet obrukade resurs om grönstrukturens potential och synliggörande i den hållbara stadsutvecklingen*, diss. Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg 2001

Lynch, Kevin (1960) *The image of the city*, M.I.T. Press, Cambridge Mass. 1964

Lövrje Karl (2004) Reitur, Ole red. *Synvänder - en antologi om landskapsplaneringens teori och praktik*, 2004, Institutionen för landskapsplanering, SLU Alnarp 2004, sid. 39-44

Lövrje, Karl. (2003), *Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur*, doktorsavhandling, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp 2003

Nilsson, Hanna *Den ljusnande framtid* (2009-06-05), Sydsvenskan Nyheter Tillgänglig från: <http://sydsvenskan.se/opinion/signerat/hannanilsson/article436274/Den-ljusnande-framtid.html> [2009-08-06]

Palmstierna, Amanda (2006), *Regional utvecklingsplanering och grönstruktur – en studie av de gröna kilarna i Stockholms län*, ex-arbete, Institutionen för stad och land, SLU Ultuna, Uppsala 2006. Tillgänglig från: http://ex-epsilon.slu.se/archive/00001034/01/EXJOBBA_PALMSTIERNA.pdf [2009-08-10]

Rådberg, Johan. (1988), *Doktrin och täthet i svenskt stadsbyggande 1875-1975*, doktorsavhandling, Statens råd för Byggforskning, Stockholm 1988

Ståhle, Alexander. (2005) *Mer park i en tätare stad, Teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytillgång*, lic. Arkitekturskolan KTH, Stockholm 2005

Tjallingii, Sybrand. (2006), *The Role of the Rain - rainwater and urban planning* Faculty of Architecture. TU Delft, The Netherlands. Tillgänglig från: http://www.hydropolis.com.au/Papers/SIA_TJALLINGIIS-RoleoftheRain.pdf [2009-08-06]